

Analysis of Security Governance to Deal with Unrest in the Islamic Republic of Iran

Mahmoud Asgari¹

Hossein Hosseini²

During the last decades, the country has faced unrest and the system has managed them with continuous and multilateral efforts. Unfortunately, these activities in the form of security governance have been neglected and have not been identified and counted, which is the subject of this study. The purpose of this article is to identify the activities carried out in the form of security governance to deal with unrest in the I.R. of Iran. In this article, the author has tried to identify and count the total activities carried out to deal with the unrest during the last 40 years, by using the available documents and resources, in addition to reviewing the statements of the Supreme Leader and conducting interviews with 25 related experts. Therefore, the research method was descriptive, the type of research was applied and the method of data collection was library and field with interview tools (in-depth and semi-structured interviews). The author has analyzed the collected information using the content analysis method and MAXQDA software. The findings of this study show that a lack of attention to the structures and policies of coordination within and between the regulatory organizations, has led to a lack of synergy and reduced productivity. Another finding of this article is that except for some organizational activities such as the establishment of committees, the IRGC and the Basij in the period 1978-1989, in other periods, "approach" activities have been more in line with the "doctrine of democratization of security."

Keywords: Security Governance, Unrest, Islamic Republic of Iran.

---

1. Corresponding author: Assistant Professor and Faculty Member, Higher National Defense University, Tehran, Iran

Asgari_researcher@yahoo.com

2. Associate Professor, Imam Hussein University, Tehran, Iran

Hosein.hosseini@gmail.com

واکاوای حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران

محمود عسگری^۱
حسین حسینی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۳

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۱۰/۰۴

نشریه علمی آفاق امنیت / سال چهاردهم / شماره پنجاه و سوم - زمستان ۱۴۰۰: ۲۲۷-۲۵۴

چکیده

در خلال دهه‌های اخیر کشور با ناآرامی‌هایی مواجه شده است و نظام با تلاش‌های مستمر و چندجانبه، آن‌ها را مدیریت کرده است. متأسفانه این فعالیت‌ها در قالب حکمرانی امنیتی، مورد بی‌توجهی قرار گرفته و شناسایی و احصا نگردیده‌اند که این مطلب، مسئله این پژوهش است. هدف مقاله، شناسایی فعالیت‌های انجام‌شده در قالب حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران است. نویسنده در این مقاله تلاش نموده است با بهره‌گیری از اسناد و منابع موجود، در کنار بررسی بیانات مقام معظم رهبری و انجام مصاحبه با ۲۵ نفر از فرماندهان و مدیران مرتبط، مجموع فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها در طول ۴۰ سال گذشته را شناسایی و احصا نماید، از این رو روش پژوهش، توصیفی، نوع پژوهش، کاربردی و روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی با ابزار مصاحبه (مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته) بوده است. نویسنده با روش تحلیل مضمون و نرم‌افزار مکس کیودا (MAXQDA) اطلاعات گردآوری‌شده را تجزیه و تحلیل نموده است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد کم‌توجهی به ساختارها و سیاست‌های هماهنگ‌کننده درون و بین‌بخشی سازمان‌های انتظام‌بخش، سبب عدم ایجاد هم‌افزایی و کاهش بهره‌وری شده است. دیگر یافته این نوشتار آن است که جز برخی فعالیت‌های سازمانی مانند ایجاد کمیته، سپاه و بسیج در دوره ۱۳۵۷-۱۳۶۸، در سایر مقاطع، فعالیت‌های «رویکردی» بیشتر در راستای «دکترین مردمی‌سازی امنیت» بوده است.

کلید واژه‌ها:

حکمرانی امنیتی؛ ناآرامی؛ جمهوری اسلامی ایران.

۱. نویسنده مسئول: استادیار و عضو هیئت‌علمی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

Asgari_researcher@yahoo.com

Hosein.hoseini@gmail.com

۲. دانشیار، گروه مدیریت بحران، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، ایران

مقدمه

هیچ کشوری از جمله جمهوری اسلامی ایران، بدون حکمرانی چه مدون و چه غیرمدون قادر به ادامه حیات نیست. به عقیده برخی، چالش‌های مهم کشور، ریشه در کیفیت حکمرانی دارد (آزادی^۱، ۲۰۱۹: ۵۸-۱)، البته به نظر می‌رسد سابقه و تجربه اندک حکمرانی در نظام مقدس جمهوری اسلامی که تنها چهار دهه از عمر آن می‌گذرد، توجیه منطقی برخی از ضعف‌های موجود باشد، ولی به هر حال نظام جمهوری اسلامی ایران با مشکلاتی از جمله ناآرامی‌هایی در مقاطع گوناگون مانند سال‌های ۱۳۷۸، ۱۳۸۸، ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ مواجه شده است.

نظر به اهمیت موضوع ناآرامی‌ها و مدیریت آن‌ها، می‌توان گفت که پیش‌شرط مدیریت بحران به‌عنوان یکی از وظایف دولت و نیروهای انتظام‌بخش، حکمرانی امنیتی است. (کریستنسن^۲، ۲۰۱۹: ۱) و اینکه جلوگیری از دو قطبی‌هایی مانند دولت در مقابل جامعه مدنی و مدیریت آن، به‌واسطه حکمرانی امنیتی قابل انجام است. (جسوپ^۳، ۲۰۰۳: ۱۱۶-۱۰۱)

حفظ امنیت، ثبات و نظم در کشور که مرهون عنایات الهی، رهبری دایمانه مقام معظم رهبری و پیوستگی مردم و نظام است، نشانه وجود و کاربست حکمرانی امنیتی قابل قبول در کشور است. برای شناخت حکمرانی امنیتی در کشور، یکی از اقدامات لازم، شناسایی و احصای فعالیت‌های انجام‌شده در این زمینه است. بدون تردید در خلال چهل سال گذشته اقدامات بسیاری در راستای حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها انجام شده است؛ اقداماتی که از جنس قانون بوده‌اند تا سیاست‌های کلان و اجرایی و یا رویکردهایی که حاصل تجربیات کسب‌شده بودند. شناخت این فعالیت‌ها نقش مهمی در رسیدن به درک و بینشی جامع و درست از اقدامات انجام‌شده و نیز آگاهی یافتن از خلأهای احتمالی خواهد داشت که رفع آن‌ها می‌تواند در دستور کار مراکز تصمیم‌سازی/تصمیم‌گیری قرار گیرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها در قالب حکمرانی امنیتی، مورد بی‌توجهی قرار گرفته و شناسایی و احصا نگردیده‌اند که این مطلب، مسئله این پژوهش است.

در خصوص اهمیت موضوع پژوهش باید گفت که توجه به اهم فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها با بهره‌گیری از روش مصاحبه، نوعی مدیریت دانش است؛ به این

1. Azadi
2. Christensen
3. Jessop

معنا که دانش و تجربه ضمنی و اندوخته‌شده فرماندهان و مدیران در خلال مواجهه با ناآرامی را به‌صورت علمی و نظام‌مند به شبکه‌ای از مضامین مرتبط با حکمرانی امنیتی تبدیل خواهد نمود. تفکر و تألیف در حوزه حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها، می‌تواند بخشی از خلأ موجود در ادبیات راهبردی کشور را مرتفع کند. پرداختن به فعالیت‌های شکل‌گرفته در قالب حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها، تصویر درست و کاملی از فعالیت‌های انجام‌شده ارائه می‌دهد که بررسی آن‌ها می‌تواند مبنای بسیاری از تحلیل‌ها، اصلاحات و تغییر رویکردها باشد. پرسش این پژوهش عبارت است از اینکه چهار دهه حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران چگونه بوده است؟

چارچوب نظری درباره‌ی

بیشتر کشورهای جهان، به دلایل ساختاری یا کارکردی درگیر پدیده «ناآرامی» هستند. منظور از ناآرامی، ابراز نارضایتی گروه‌هایی از مردم است که موجب برهم خوردن نظم جامعه و وقوع جرائم و تخلف‌ها می‌شود. هدف ناآرامی می‌تواند دربردارنده‌ی طیفی از ابراز نارضایتی نسبت به یک سیاست/ نهاد/ شرایط تا براندازی شود. (عسگری، ۱۳۹۹: ۴۶)

مختل نمودن رفت‌وآمد مردم، بستن خیابان‌ها، حملهٔ پراکنده به عوامل انتظامی و شهروندان (حتی خشونت مسلحانهٔ محدود)، وارد آوردن آسیب و خسارت به اموال عمومی و خصوصی، دادن شعارهای خلاف اصول و مبانی جامعه و اموری از این قبیل که به‌صورت آگاهانه و یا ناآگاهانه صورت می‌گیرد و با قواعد و قوانین جاری کشور در تعارض است، از مصداق‌های ناآرامی به‌شمار می‌آید. نظام‌های سیاسی نیز برای راهبری امور کلان و انتظام‌بخشی به اقدامات در سطوح گوناگون، فرایندی را مورد استفاده قرار می‌دهند که در ادبیات از آن به‌عنوان «حکمرانی» نام برده می‌شود. مفهوم حکمرانی در دو دهه اخیر در محافل علمی و دانشگاهی رواج یافته است. فعالیت بیش از ۱۵۰ مدرسه یا دانشکده حکمرانی در جهان، گواهی بر اهمیت فزاینده این موضوع است. حکمرانی از جمله مفاهیمی است که در مورد ارائه تعریفی واحد از آن، اجماعی وجود ندارد. حکمرانی، واژه‌ای برای توصیف اشکال جدید هماهنگی سیاستی و خط‌مشی‌گذاری است. (داس، فریزندورف^۱، ۲۰۱۰: ۳-۴) به نظر می‌رسد حکمرانی، توانمندی دولت در ایجاد یک فرآیند مدیریت عمومی مؤثر، پاسخگو و کارآمد است که باید مشارکت شهروندان را بپذیرد. حکمرانی، مقوله‌ای کلان است که در حوزه‌های موضوعی گوناگون از جمله حکمرانی امنیتی قابل

1. Daase, Friesendorf

تبیین است. «حکمرانی امنیتی»، مفهومی است که پس از جنگ سرد و برای اولین بار در دهه ۲۰۰۰ در اروپا برای تبیین شیوه های جدیدی مواجهه کشورهای اروپایی با تهدیدهای امنیتی فراملی مطرح شد. (بویر، هال^۱، ۲۰۱۳: ۱۷) حکمرانی امنیتی، سنتها و نهادهایی است که توسط آنها اقتدار در یک کشور اعمال می شود. حکمرانی امنیتی، فرایندی است که طی آن می توان از طریق سازوکار حاکمیت مؤثر، ظرفیت های امنیت ساز را تقویت کرد. حکمرانی امنیتی یک «ابزار ابتکاری» برای کمک به گریز از سیاست های امنیتی سنتی است. (حمیری، جونز، سندور، اکتبر^۲، ۲۰۱۸: ۴۸۲-۴۶۳)

به عقیده نویسنده، شیوه تنظیم گری و انتظام بخشی به امور امنیتی، حکمرانی امنیتی است که به مثابه بحثی میان رشته ای (در پیوند با جامعه شناسی سیاسی، مدیریت، علوم سیاسی، روان شناسی اجتماعی و ...) شامل چگونگی سیاست گذاری، تصمیم گیری، اجرا و نحوه مدیریت مسائل امنیتی، توسط دولت در تعامل با مردم و بازیگران غیردولتی در راستای نیل به اهدافی همچون ثبات سیاسی، تأمین امنیت ذهنی مردم و حفظ و ارتقای امنیت است. حکمرانی امنیتی، فرایندی است که شامل سه مرحله تولید، حفظ و بازتولید امنیت می شود.

مفهوم مهم قابل درک از ماهیت حکمرانی امنیتی آن است که دیگر نمی توان دولت را تنها کنشگر مستقل و دارای قدرت در جامعه (در یک زمان خاص) دانست. این مفهوم به فرایندهای رسمی و غیررسمی، عمودی و افقی اشاره دارد که هیچ کدام، ترجیحی پیشینی ندارد. (هافتی^۳، ۲۰۱۱: ۴۰۵) منظور از حکمرانی امنیتی، زیر سؤال بردن یا انکار نقش اصلی دولت در اداره عمومی یا مسائل امنیتی و یا کنار گذاشتن نهادها و قوانین رسمی لازم برای نظم کلی نیست. (لیائو^۴، ۲۰۱۲: ۲۳-۱۷) در دوره کنونی، شکل بهینه و مطلوب حکمرانی امنیتی، راهبری مشترک این فرایند از سوی دولت و بخش غیردولتی است. (داس، فریزندورف، ۲۰۱۰: ۳) حکمرانی امنیتی، فرایندی است که طی آن می توان از طریق سازوکار حاکمیت مؤثر، ظرفیت های امنیت ساز را تقویت کرد. حکمرانی امنیتی یک «ابزار ابتکاری» برای کمک به گریز از سیاست های امنیتی سنتی است. حکمرانی امنیتی دو وظیفه «نهادسازی و حل تعارضات» را بر عهده دارد و در این مسیر، از دو مجموعه ابزار - اقناعی (اقتصادی، سیاسی) و اجباری (مداخله نظامیان و پلیس) استفاده می کند. برخی، چهار دسته حکمرانی امنیتی پیشنهاد می کنند: اطمینان، پیشگیری، حمایت و اجبار.

1. Bevir, Hall
2. Hameiri, Jones, Sandor, October
3. Hufty
4. Liao

(اسپرلینگ^۱، اوت، ۲۰۱۰: ۱۲) بر مبنای آنچه گفته شد می‌توان از ترکیب کارکردها و ابزارهای اشاره‌شده، جدول زیر را ارائه کرد.

جدول ۱. ابزار و وظایف حکمرانی امنیتی

		ابزار	
		اجباری	اقتناعی
کارکردها	نهادسازی	پیشگیری	حمایت
	حل تعارضات	اطمینان	اجبار

Source: Sperling, August 2010: 12

حکمرانی امنیتی، تغییرات در سازوکارها و روش‌های تأمین امنیت را روشن می‌کند. بدون شک، حکمرانی امنیتی بیش از هر چیز، بر فرآیند تأکید داشته و مشخص می‌کند که تصمیمات مبتنی بر ارتباطات پیچیده بین بازیگرانی با اولویت‌ها و دیدگاه‌های متفاوت اتخاذ می‌شوند. بنا بر آنچه بیان شد حکمرانی امنیتی، یک فرایند است و شامل سه مرحله تولید، حفظ و بازتولید امنیت می‌شود. اشاره به این نکته نیز لازم است که حکمرانی امنیتی مبتنی بر اصولی همچون حق باوری، عدالت، مشارکت و مؤلفه‌هایی مانند سرمایه اجتماعی است. (پوتیچک^۲، ۲۰۰۶: ۵)

حکمرانی امنیتی شامل سه مرحله تولید، حفظ و بازتولید امنیت است. مرحله تولید امنیت از جمله کارکردها و وظایف دولت و نظام سیاسی در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. در این مرحله، کارکرد نهادهای چهارگانه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی اعم از دولتی، عمومی و غیردولتی مورد توجه است به این صورت که اگر این نهادها که برای رفع نیازهای مادی و معنوی جامعه به وجود آمده‌اند، به وظایف خود در سطوح مختلف عمل نمایند، زیرساخت‌های امنیت در جامعه فراهم می‌آید، ولی اگر به هر دلیلی این نهادها گرفتار کژکارکردی شوند، زمینه لازم برای ناامنی و اختلال در فرآیند تولید امنیت فراهم می‌گردد. بنا بر آنچه گفته شد منطق تولید امنیت مبتنی بر «ضرورت‌های کارکردی» است. بر این اساس، هر نظامی برای بقا و تداوم در محیط خود باید بتواند چهار ضرورت یا نیاز را برآورده نماید. در این رابطه پارسونز اظهار داشته است که اولین کارکرد نظام‌ها دربرگیرنده سازگاری^۳ با محیط است که این تطابق از وظایف

1. Sperling
2. Potůček
3. Adaptation

حوزه اقتصادی است. دومین کارکرد، هدف‌گزینی^۱ نامیده شد که معنی آن، بهره‌گیری نظام سیاسی از منابع برای رسیدن به اهداف مشخص است. یکپارچگی^۲ به‌عنوان سومین کارکرد از وظایف بخش اجتماعی بوده و به معنی تحقق قواعد، الزامات و مقررات یا هنجارهای قانونی برای مدیریت و واپایش کل نظام است که بازتاب آن در قوانین قابل مشاهده است. حفظ الگوها^۳ به‌مثابه چهارمین کارکرد، به دگربودگی ارزش‌های شخصی و تبدیل آن به ارزش‌های فردی ارتباط دارد که جزئی از الگوهای ارزشی مشترک و ثابت یک نظام مشخص می‌شود. این کارکرد در حوزه بخش فرهنگی تعریف شده است.

دومین مرحله، حفظ امنیت است که معطوف به بسترها و فرایندهای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های امنیتی است. در این نگرش به میزانی که زیرساخت‌های اساسی تولید امنیت، فعال و هماهنگ باشند، سطح و میزان امنیت ارتقا یافته و مرحله حفاظت و پاسداری، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری بهتری می‌تواند داشته باشد. بر این اساس، نظام و فرآیند حفاظت و پاسداری از امنیت به فرآیند تولید وابستگی کامل دارد. مرحله حفاظت و پاسداری از امنیت دارای سه زیرساخت مرتبط به هم شامل زیرساخت دفاعی و نظامی، زیرساخت انتظامی و نظم‌بخشی و زیرساخت اطلاعاتی و امنیتی است. هریک از این سه زیرساخت در یک نظم سیستمی مرتبط با دیگر زیرساخت‌ها، وظایف و کارکردهای خود را ایفا می‌نمایند و برآیند این هماهنگی ساختاری، حفاظت و پاسداری از امنیت است.

در مرحله بازتولید امنیت، اگر به هر دلیلی، امنیت مورد خدشه قرار گرفت، نظام باید توان لازم برای بازسازی آن را داشته باشد و اگر فرآیند بازسازی به‌موقع و متناسب با شرایط موردتوجه قرار نگیرد، امنیت از این ناحیه با چالش مواجه می‌شود؛ به عبارتی اگر امنیت به درستی تولید و حفاظت و پاسداری شود، کار کمتری در حوزه بازتولید ایجاد می‌گردد و به میزانی که ورودی‌های موضوعات امنیتی از سوی دو حوزه پیشین از حیث کمی قابل کنترل و از حیث کیفی به دور از ابهام و پیچیدگی باشد، ورودی‌های حوزه بازتولید امنیت از یک‌سو با کمترین تقاضا مواجه خواهد شد و از سوی دیگر، فرصت کمک به تولید و حفاظت از امنیت را پیدا خواهد کرد.

از منظر آسیب‌شناسی اگر زیرساخت‌های حوزه تولید امنیت با کژکارکردی مواجه شوند و بر این اساس در انجام وظایف کارکردی خود با اختلال مواجه باشند، انبوهی از آسیب‌ها و تهدیدهای امنیتی به سمت حوزه حفاظت و پاسداری از امنیت ملی گسیل خواهد شد و در نتیجه چنین وضعیتی، سازوکارهای حفاظت و پاسداری با مشکلات و معضلات عدیده

1. Goal Attainment
2. Integration
3. Latent Pattern Maintenance

مواجهه شده و کارکرد حفاظت و پاسداری از امنیت را به‌درستی انجام نخواهد داد که در نتیجه کژکارکردی حوزه حفاظت و پاسداری از امنیت، بار فراتر از توان بر حوزه بازتولید امنیت افزوده شده و در نتیجه، کارکرد چهارگانه این حوزه شامل بازدارندگی، تنبیه، ترمیم و تأمین اجتماعی با اختلال مواجه خواهد شد. بر اساس آنچه بیان شد تولید امنیت به‌عنوان ارزشمندترین تولید هر کشور، وظیفه نهادهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است، در حالی که حفظ امنیت در گرو عملکرد سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی است، از این رو در این مقاله و متناسب با عنوان مطرح‌شده، بیشترین تأکید بر مرحله حفظ امنیت و عملکرد سازمان‌های یادشده برای مقابله با ناآرامی‌ها خواهد بود.

سیر تاریخی ناآرامی‌های مهم در جمهوری اسلامی ایران

نظام اسلامی از ابتدای شکل‌گیری درگیر چالش‌های گوناگونی از جمله ناآرامی بوده است. تحلیل‌ها نشان می‌دهند ناآرامی‌های اوایل انقلاب، به دلیل فعال بودن سازمان‌هایی مانند منافقان، برای مخالفت‌ها «سر» بود، ولی «دنباله‌رو و پیرو» وجود نداشت؛ به‌عبارتی با وجود برخورداری مخالفان (عمدتاً منافقان) از سازمان، توان سازمان‌دهی و طرفداران خاص به لحاظ تعداد قابل توجه، داشتن هدف، بررسی محیط، ولی فعالیت آن‌ها در قالب گروه‌های کوچک (گروهک‌ها) بود و هدف آن‌ها تضعیف انقلاب با انجام عملیات روانی با اقداماتی مانند ترور و جذب طرفدار بود. حوادث ۱۴ اسفند سال ۱۳۵۹ (غائله بنی‌صدر و منافقان در دانشگاه تهران) و ۳۰ تیر سال ۱۳۶۰ (شورش مسلحانه منافقان در قالب میلیشیا و با همراهی بنی‌صدر) در این راستا قابل تحلیل است. در ادامه نیز برخی حرکت‌های شورش‌گونه در کشور شکل گرفت. حرکت‌های تجزیه‌طلبانه در سیستان و بلوچستان، کردستان، خوزستان و ترکمن‌صحرا در اوایل انقلاب، از جمله این موارد به شمار می‌آید. حمایت‌های مادی و معنوی گسترده شوروی از گروه‌های جدایی‌طلب (به‌ویژه در کردستان و آذربایجان) از جمله مصادیق مدعای بالاست؛ (درویشیان، ۱۳۷۸: ۶۰-۴۵) در کردستان، هدف آرمانی حزب کومله، تأسیس حکومت مارکسیستی از طریق قیام مسلحانه بود. هدف و مطالبه نخست آن‌ها، خودمختاری کومله بود. در استان سیستان و بلوچستان، سازمان دموکراتیک مردم بلوچستان، از گروه‌هایی بود که به‌وسیله بیگانگان از جمله تحت تأثیر پاکستان در سال ۱۳۵۸ در این استان تشکیل شد. آن‌ها خواهان خودمختاری بلوچستان شدند. در مناطق ترکمن‌نشین نیز اولین حرکت تجزیه‌طلبانه، غائله ترکمن‌صحرا و گنبدکاووس بود که به‌وسیله چریک‌های فدایی خلق، با حضور نیروها، سلاح و کمک‌های شوروی سابق اتفاق افتاد؛ در واقع گروهک یادشده، در ۲۳ بهمن ۱۳۵۷، پس از تشکیل ستاد مرکزی خلق ترکمن‌صحرا، با خلع سلاح شهربانی و ژاندارمری، شهر گنبد را تصرف

کردند و کنترل آن را به دست گرفته و دولت در دولت تشکیل دادند. (گلشنی، شیرودی، رشیدی زاده. پاییز و زمستان ۱۳۹۷: ۸۳-۸۲) نمونه دیگر، حمایت رژیم بعثی عراق، از تجزیه طلبی قومیت‌ها به‌ویژه اعراب بود. بررسی‌ها نشان می‌دهد در محاسبات راهبردی صدام در تهاجم به ایران، قومیت‌های کشور به‌مثابه یک عامل محدودکننده جمهوری اسلامی ایران موردنظر رژیم بعثی بود؛ به‌عبارتی، صدام بر این عقیده بود که در بین عرب‌های ایران، بستر بسیار برای جدایی طلبی وجود دارد و با آغاز حمله به ایران و اعمال برخی تحریکات، آن‌ها نیز همراه با نیروهای بعثی با ج.ا.ایران وارد جنگ خواهند شد. (جعفری ولدانی، ۱۳۶۷: ۱۱۵)

صدام گروه‌های معارض با جمهوری اسلامی ایران از قبیل جبهه‌التحریر عربستان و جبهه‌التحریر اهواز و سازمان سیاسی خلق عرب را فعال کرد و گروه‌های مسلح را در کردستان همچون احزاب دمکرات، کومله و ... را به خدمت گرفت و با فعال کردن تمام عوامل خویش و با سازمان‌دهی کردن برخی جوانان عرب برای جاسوسی اطلاعات سیاسی، نظامی و اقتصادی از اوضاع ایران، دامن زدن به اختلافات نژادی و قومی و اقدامات خرابکارانه و انجام انفجارهایی در نقاط مختلف به استقبال جنگ رفت، در این راستا، صدام در تاریخ ۱۳۵۹/۱/۷ از مبارزه قومیت‌های کشور علیه جمهوری اسلامی ایران حمایت کرد. از دیگر اقدام‌های صدام می‌توان به اعزام ستون پنجم به شهرهای مختلف استان نفت‌خیز خوزستان، اهدای بیش از ده هزار قبضه کلاشینکف به شیوخ منطقه دشت آزادگان، بمب‌گذاری در مناطق مسکونی و اماکن عمومی در خرمشهر، آبادان و اهواز، انفجار و خرابکاری در تأسیسات نفتی و خطوط لوله‌های نفت، آموزش عناصر خودفروخته در داخل عراق به‌منظور خرابکاری در ایران به‌خصوص منطقه خوزستان و ... اشاره کرد. (درویشی، ۱۳۸۵: ۳۷)

در پایان اشاره به این نکته لازم است که حرکت‌های اشاره‌شده در بالا، بیش از آنکه مردمی باشد، مبتنی بر تحریک بیگانگان بود؛ مقام معظم رهبری نیز با شناخت دقیق این مطلب، بر این نکته تأکید دارند که پیشینه‌ی تحولات ایران در خلال دهه‌های اخیر نیز گویای این واقعیت است. (بیانات فرماندهی معظم کل قوا، ۱۳۸۷/۲/۱۴)

پس از پایان دوران جنگ تحمیلی و آغاز دوران بازسازی و اصلاحات و اجرایی‌سازی نسخه‌های لیبرالی موردنظر بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، به تدریج مشکلات و به دنبال آن، نارضایتی‌ها شکل گرفت که برخی از آن‌ها منجر به ظهور و بروز ناآرامی‌هایی شد؛ از جمله آن‌ها، حادثه کوی طلاب مشهد در ۹ خرداد سال ۱۳۷۱ بود. در خلال دهه‌های بعد نیز کشور، درگیر ناآرامی‌هایی مانند کوی دانشگاه، ناآرامی سال‌های ۱۳۸۸،

۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ گردید که در قالب جدول زیر تنها به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

جدول ۲. مشخصات ناآرامی‌های مهم در جمهوری اسلامی ایران (عسگری، ۱۳۹۹: ۳۴۲)

ویژگی ناآرامی	بی‌سر بودن و نبود پیرو دنباله‌رو	<p>ناآرامی ۱۸ تیر ۱۳۷۸ (کوی دانشگاه تهران) ناآرامی دانشجویی خرداد ۸۲ کوی دانشگاه تهران ناآرامی خوزستان در سال ۱۳۸۴ ناآرامی ناشی از قتل شوانه قادری در مهاباد (۱۳۸۴)</p>
جنس ناآرامی	اقتصادی	
رویکرد دولت مستقر	اصلاحات اقتصادی	
دوره	۱۳۹۲-۱۳۹۳	
ویژگی ناآرامی	بی‌سر بودن و نبود پیرو دنباله‌رو	<p>شورش‌های قومی (کردستان، سیستان و بلوچستان، خوزستان) تروریسم شهری منافقان</p>
جنس ناآرامی	سیاسی	
رویکرد دولت مستقر	اصولگرایی	
دوره	۱۳۸۴-۱۳۹۲	
ویژگی ناآرامی	بی‌سر بودن و نبود پیرو دنباله‌رو	<p>ناآرامی کوی طلاب مشهد (۱۳۷۱) ناآرامی استان شدن قزوین (۱۳۷۳)</p>
جنس ناآرامی	اقتصادی	
رویکرد دولت مستقر	توسعه اقتصادی	
دوره	۱۳۷۶-۱۳۸۴	
ویژگی ناآرامی	بی‌سر بودن و نبود پیرو دنباله‌رو	<p>ناآرامی ناشی از کاریکاتور جنجالی روزنامه‌ی ایران (۱۳۸۵) ناآرامی پس از انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸</p>
جنس ناآرامی	امنیتی	
رویکرد دولت مستقر	انقلابی	
دوره	۱۳۵۷-۱۳۷۸	

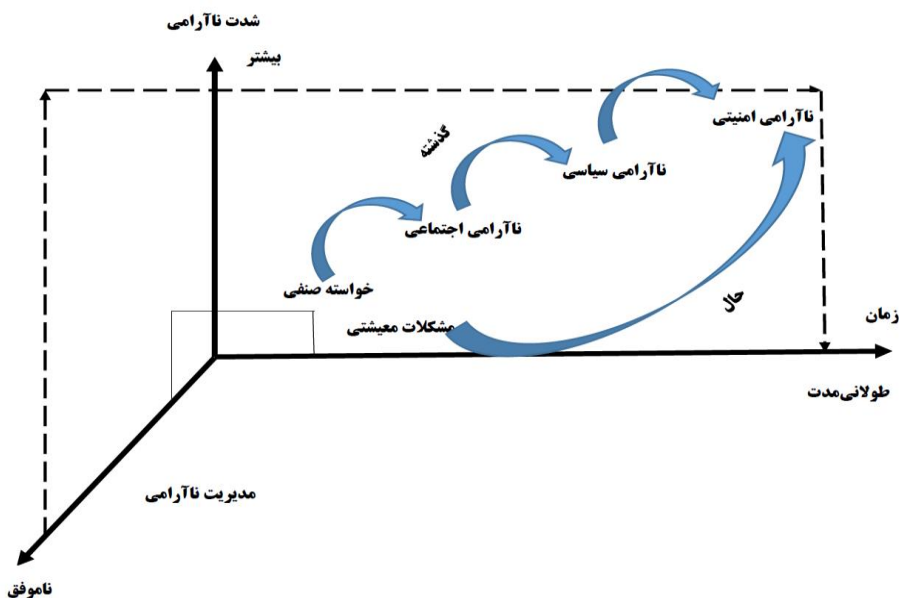
بر مبنای آنچه بیان شد، ضمن اشاره به این نکته که در مقطع ۱۳۴۸-۱۳۵۷ به دلیل آنکه کشور بیشتر گرفتار شورش و تروریسم شهری بود؛ مقوله‌ای که ضمن برخورداری از

اهمیت بسیار زیاد، چندان سختی با پدیده ناآرامی ندارد، تحلیل چندانی در مورد این مقطع ارائه نمی‌شود، می‌توان تحلیل‌های زیر را ارائه نمود:

(۱) مطالعه ناآرامی‌های گذشته نشان داد که نوع ناآرامی‌ها از سادگی به پیچیدگی حرکت نموده است؛ برای مثال ناآرامی‌های رخ داده در استان شدن قزوین، ساده بود، ولی ناآرامی‌های سال ۱۳۸۸ بسیار پیچیده بود.

(۲) با بررسی سیر روند ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی می‌توان به این نکته رسید که فرایند حرکت ناآرامی‌ها در کشور، معکوس بوده است؛ به این معنا که منطق حکم می‌کند ابتدا ناآرامی‌هایی با علل اجتماعی و اقتصادی رخ دهد، سپس آن‌ها تبدیل به ناآرامی‌های سیاسی شوند و در نهایت، تبدیل به ناآرامی‌های امنیتی گردند، ولی واقعیت آن است که نظام اسلامی پس از پیروزی انقلاب، درگیر ناآرامی‌های امنیتی شد. پس از دوران دفاع مقدس و در دهه‌های ۱۳۷۰، ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰، ماهیت ناآرامی‌ها به تدریج سیاسی و اقتصادی شد.

نمودار ۱. فرایند شکل‌گیری ناآرامی‌ها

منبع: عسگری، ۱۳۹۹: ۳۲۰

(۳) در رابطه با فرایند شکل‌گیری ناآرامی‌ها می‌توان گفت که در گذشته بیشتر مواقع، ناآرامی از یک خواسته صنفی آغاز شده است، سپس به ناآرامی اجتماعی، در گام بعدی به ناآرامی سیاسی و در نهایت به ناآرامی امنیتی تبدیل شده است، ولی امروزه مشکلات

معیشتی می‌توانند به ناآرامی‌های امنیتی (مانند ناآرامی دی‌ماه ۱۳۹۶ و ناآرامی آبان ۱۳۹۸) منجر شوند. نمودار زیر گویای این مطالب است.

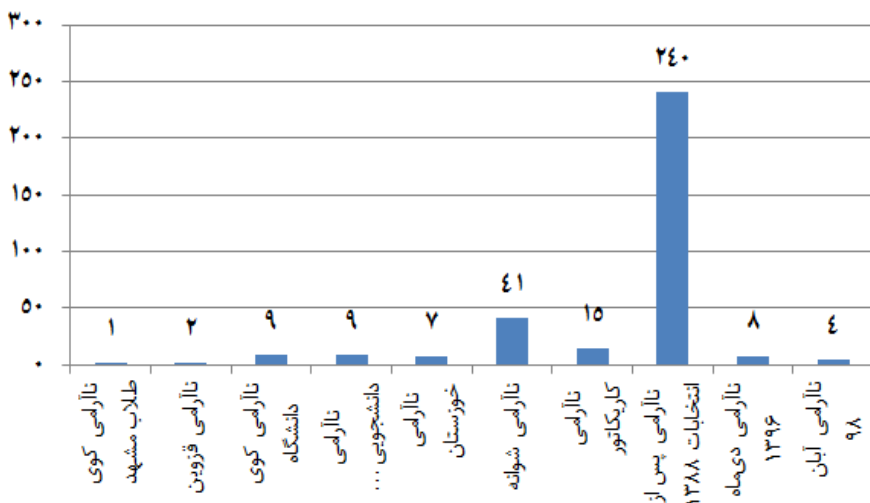
عسگری، ۱۳۹۹: ۳۲۰

(۴) با کمی تأمل بین مدت‌زمان ناآرامی و پیچیدگی آن‌ها نیز می‌توان به ارتباط بین این دو عامل نیز پی‌برد؛ توضیح آنکه هرچه ناآرامی‌ها پیچیده‌تر بودند، مدت‌زمان تداوم آن‌ها نیز طولانی‌تر بوده است؛ برای مثال ناآرامی ۱۸ تیر سال ۱۳۷۸ حدود یک هفته، ناآرامی خرداد ۸۲، حدود دو هفته و ناآرامی پس از انتخابات ریاست جمهوری سال ۸۸، حدود هشت ماه به طول انجامید. سایر نکات به شرح زیر است:

- مدت‌زمان ناآرامی‌ها کوتاه‌تر شده است، ولی میزان و شدت خشونت افزایش یافته است.

- مدت‌زمان شکل‌گیری تا به اوج رسیدن ناآرامی‌ها بسیار کوتاه شده است.

- بررسی زمانی وقوع ناآرامی‌ها نشان می‌دهد در گذشته اغلب بین حدود ۱۰ سال (۱۳۷۸، ۱۳۸۸) ناآرامی‌های مهم شکل می‌گرفت، ولی در سال‌های اخیر، فاصله زمانی وقوع ناآرامی‌ها کاهش محسوسی یافته است؛ به‌گونه‌ای که در دی‌ماه ۹۶ و آبان ۹۸ دو ناآرامی مهم رخ داد. این کاهش فاصله زمانی، می‌تواند گویای تشدید مشکلات در خدمت‌رسانی دولت به ملت باشد. در نمودار زیر، مقایسه‌ای از نظر مدت‌زمان، بین ناآرامی‌ها ارائه شده است. (عسگری، ۱۳۹۹: ۴۰۳)

نمودار ۲. مقایسه ناآرامی‌های عمده از نظر تعداد روزها

منبع: عسگری، ۱۳۹۹: ۳۲۰

(۵) نکته دیگر آنکه می‌توان تا حد زیادی بین نوع دولت مستقر و نوع ناآرامی‌ها نوعی ارتباط و همبستگی مشاهده کرد؛ به عبارتی در دورانی که رویکرد دولت، اقتصادی بوده، ماهیت ناآرامی‌ها نیز معیشتی و اقتصادمحور بوده و در دورانی که دولت رویکرد اصلاحات سیاسی داشته، جنس ناآرامی‌ها نیز سیاسی بوده است.

(۶) نکته دیگر آنکه، در دوران اصلاحات سیاسی، کشور با بیشترین ناآرامی‌های عمده مواجه بود.

پیشینه پژوهش

بررسی‌های انجام‌شده در بین مقالات و کتاب‌های منتشره و جستجو در وبگاه‌های معتبر نشان می‌دهد که تاکنون در مورد موضوع این نوشتار (حداقل در بین آثار در دسترس)، مقاله‌ای علمی چاپ و منتشر نشده است، ولی موارد زیر، پژوهش‌های مرتبطی هستند که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

(۱) در مقاله «مفهوم‌پردازی حکمرانی امنیت» به بررسی تغییر معماری امنیت پس از جنگ سرد پرداخته شده است. این مقاله استدلال می‌کند که عدم تهدید نظامی و متعاقب آن گسترش مفهوم امنیت از کشورها به جوامع منجر به تمایز روزافزون ترتیبات سیاست‌های امنیتی از آغاز دهه ۱۹۹۰ شده است. نهادهای بین‌المللی نه تنها از پایان دوقطبی گسترش یافته‌اند، بلکه بازیگران خصوصی - مانند سازمان‌های غیردولتی و شرکت‌های خصوصی امنیتی - نفوذ قابل توجهی پیدا کرده‌اند. این مقاله پیشنهاد می‌کند که برای درک سیستم امنیتی در حال ظهور، ممکن است یک دیدگاه نظری جدید موردنیاز باشد. این مقاله پیشنهاد می‌کند که چنین دیدگاهی می‌تواند مبتنی بر مفهوم «حکمرانی امنیتی» باشد که توسعه از سیستم امنیتی متمرکز دوران جنگ سرد به ساختارهای امنیتی پراکنده و پیچیده امروز را توصیف می‌کند. (کرامان^۱، ۲۰۰۳: ۲۶-۵)

(۲) در مقاله «نقش مؤلفه‌های قدرت ملی در تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» به این موضوع اشاره شده است که مفاهیم تهدید و امنیت، مبهم هستند. هدف اصلی این پژوهش، اولویت‌بندی و تعیین نقش مؤلفه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی برای تحقق حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. این پژوهش کاربردی و به روش زمینه‌ای - موردی انجام گردیده و با استفاده از نرم‌افزار

اس‌پی‌اس اس^۱ تجزیه و تحلیل شده است، روش گردآوری اطلاعات میدانی و کتابخانه‌ای بوده و جامعه نمونه ۷۳ نفر بوده است. ترتیب اولویت حلقه‌های امنیتی: نظامی - سیاسی - فرهنگی و اقتصادی است؛ اما حلقه‌های تهدیداتی: اقتصادی - فرهنگی - سیاسی و نظامی است. یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد بر اساس نظریه «موازنه تهدید»، حکمرانی امنیت ملی در ایران باید از دکترین «تدافعی تهدیدمحور و گنشی» به دکترین «تهاجمی امنیت محور و فراگنشی» تغییر یابد که برگرفته از نظریه «موازنه قوا» است. (کلانتری و خزلی، تابستان ۱۳۹۹: ۷۹-۵۳)

(۳) حسن صدرانیا در مقاله خود با عنوان «ارزیابی نقش شورای امنیت کشور در ساختار حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» به این موضوع پرداخته است که مطابق با قانون، از نهادهای مسئول در سیاست‌گذاری امنیت ملی، شورای امنیت کشور است. این مقاله با هدف ارزیابی نقش شورای امنیت کشور در ساختار حکمرانی امنیت ملی نگاشته شده است و برای این منظور، حوزه‌های ساختاری، کارکردی و حقوقی این شورا و نسبت آن با دیگر نهادهای مسئول در عرصه امنیت داخلی بررسی و تحلیل شده است. نتایج این مقاله حاکی از آن است که عواملی مانند وجود کاستی‌هایی در قانون تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور، ترکیب اعضا و نوع نقش‌آفرینی آن‌ها در شورا، تقلیل مفهوم امنیت داخلی به امنیت نظامی و انتظامی و همپوشانی شرح وظایف با دیگر نهادها مانع از نقش‌آفرینی این شورا در ساختار حکمرانی امنیتی کشور شده‌اند و بیشتر به نهادی هماهنگ‌کننده تبدیل شده است. (صدرانیا، زمستان ۱۳۹۹: ۱۴۵-۱۱۲)

(۴) در مقاله «حکمرانی امنیت ملی در پرتو نظریه قضایی‌سازی سیاست: بهینه‌سازی نقش قوه قضائیه در حکمرانی امنیت ملی» به این نکته پرداخته شده است که دستگاه قضایی با تأمین امنیت قضایی، به تقویت امنیت ملی کمک می‌کند، از سوی دیگر، نقش این قوه در حکمرانی امنیت ملی، قضایی‌سازی سیاست نام گرفته است. پیوند مفهوم نظارت قضایی با فرایندهای اجرایی و سیاسی در دنیا، به شکل‌گیری پدیده قضایی‌سازی سیاست انجامیده است. در این مقاله، ارتباط قضایی‌سازی سیاست و گسترش صلاحیت‌های نظارتی قوه قضاییه برای تحقق هرچه بیشتر و مستحکم‌تر امنیت ملی مورد بررسی قرار گرفته است. (رضایی، نخجوانی، زمستان ۱۳۹۹: ۱۰۹-۸۱)

(۵) مقاله «حکمرانی امنیت اروپایی» به دنبال توسعه مفهوم «حکمرانی امنیتی» در اروپای پس از جنگ سرد است. به نظر نویسندگان اعتبار رویکرد حکمرانی در توانایی آن برای یافتن راه‌هایی متمایز در جهت هماهنگی و مدیریت امنیت اروپا نهفته است. مفهوم

حکمرانی امنیتی شامل مدیریت هماهنگ و تنظیم مسائل توسط مقامات گوناگون، مداخلات بازیگران دولتی و خصوصی، ترتیبات رسمی و غیررسمی است که از سوی گفتمان و هنجارها ساختاریافته و به‌طور هدفمند به‌سوی نتایج سیاسی خاص هدایت می‌شود. در این مقاله سه موضوع «تحول در ناتو، اروپایی شدن امنیت و در نهایت، رابطه پویای برآمده از اشکال طرد و جذب در حکمرانی» برای نشان دادن کاربرد مفهوم حکمرانی امنیتی برای درک امنیت در اروپای پس از جنگ سرد مورد بررسی قرار گرفته است. مقاله در پایان به این نتیجه می‌رسد که حکمرانی، چارچوبی مفید برای درک و مفهوم‌سازی تحولات امنیتی ارائه می‌دهد. حکمرانی خواه به‌عنوان پدیده و خواه به‌عنوان نظریه یا چارچوب تحلیلی، برای فهم و تحلیل امنیت اروپا مفید است؛ در واقع، حکمرانی، چارچوبی است که برخی از ویژگی‌های اصلی واقعیت روابط امنیتی اروپا را توصیف و روشن می‌کند. (وبر، کرافت، هوورث، تریف، کراهمان^۱، ۲۰۰۴: ۲۶-۳)

بررسی این پیشینه‌ها نشان می‌دهد که مقالات مورد نظر به لحاظ موضوع با عنوان این مقاله شباهتی نداشته و مطلب حاضر به لحاظ موضوعی، دارای نوآوری است، البته از مقاله آقای صدرانیا به لحاظ نزدیکی موضوعی، بهره‌برداری بیشتری خواهد شد.

روش پژوهش

این مقاله قصد دارد با کمک مضامین و مفاهیم به‌دست‌آمده از متن مصاحبه‌های انجام‌شده با خبرگان، مدیران و فرماندهان مرتبط، به شبکه‌ای از مضامین مرتبط با حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران برسد.

روش استفاده‌شده در این پژوهش، تحلیل مضمون از انواع تحلیل‌های کیفی است. تحلیل مضمون، از روش‌های پژوهشی روی متون است. با استفاده از این روش، داده‌های متن، بخش‌بندی، مقوله‌بندی و تلخیص می‌شوند و سپس به‌گونه‌ای بازسازی می‌شوند که مفاهیم و الگوهای موجود در متن از درون داده‌ها استخراج شوند. (بویاتزیس^۲، ۱۹۹۸: ۳۶)

هدف در تحلیل مضمون برخلاف نظریه زمینه‌ای یا نظریه داده بنیاد^۳، کشف و استخراج نظریه نیست، این روش به پژوهشگر امکان می‌دهد که مضامین موجود در متن را بررسی و استخراج کند. (یزدخواستی، پناهی، مهری، بهار و تابستان ۱۳۹۳: ۸۷-۷۵) این روش، در واقع فرایندی است که در آن تحلیل داده‌های متنی پراکنده و متنوع به داده‌هایی

1. Webber, Croft, Howorth, Terriff, Krahmann
2. Boyatzis
3. Grounded Theory

غنی و تفصیلی تبدیل می‌شوند. (براون، کلارک^۱: ۲۰۰۶) تحلیل مضمون، فقط روش کیفی خاصی نیست، بلکه فرایندی است که می‌تواند در بیشتر روش‌های کیفی به کار رود. به‌طور کلی، تحلیل مضمون، روشی برای «دیدن متن»، «برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتب»، «تحلیل اطلاعات کیفی» و «تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی» است. (بویاتزیس، ۱۹۹۸: ۴)

در این پژوهش، روش پژوهش، توصیفی، نوع تحقیق براساس هدف، کاربردی و روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی با ابزار مصاحبه (مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته) بوده است، همچنین برای گردآوری اطلاعات در وبگاه مقام معظم رهبری، جستجو و بیانات مرتبط با موضوع این مقاله شناسایی شد و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش تحلیل مضمون و نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شده است. با توجه به ماهیت تفسیری تحلیل مضمون، روایی و پایایی آن نیز مورد توجه قرار گرفت. گفتنی است به دلیل خاص بودن موضوع این پژوهش، تعداد مصاحبه‌شوندگان محدود بودند و مصاحبه‌ها نیز تا مرحله‌ای ادامه می‌یافت که اشباع نظری حاصل گردد که نویسنده پس از انجام ۲۵ مصاحبه به این استنباط رسید که اشباع نظری حاصل شده است. گفتنی است به عقیده برخی، انجام ۱۲ تا ۱۸ مصاحبه جهت رسیدن به اشباع نظری کافی است. (بازرگان، ۱۳۹۷) توجه به این نکته نیز لازم است که برخی از فعالیت‌های به‌دست آمده مانند فعالیت‌های حقوقی، سیاستی و ... در فرایند مطالعه اسناد و منابع موجود، احصاء شده‌اند و در خلال مصاحبه‌ها مورد تأیید خبرگان نیز قرار گرفتند.

جدول ۳. مشخصات خبرگان، مدیران و فرماندهان مصاحبه شده

مدرک تحصیلی	تعداد	سوابق مدیریتی	تعداد	درجه/رتبه	تعداد	سابق خدمت
دکتری	۲۰	در مشاغل فرماندهی	۱۰	سرتیپ/سرتیپ دوم	۱۰	بیش از ۲۰ سال
کارشناسی ارشد	۵	در مقام‌های سیاسی	۱	معاون وزیر	۱	بیش از ۲۰ سال
-	-	در مشاغل مدیریتی	۱۴	مدیرکل/مدیر	۱۴	بیش از ۱۵ سال

برای محاسبه پایایی در تحقیقات کیفی از روش هولستی استفاده شده است. در این روش متون در دو مرحله کدگذاری می‌شوند. هولستی فرمولی را برای تعیین پایایی داده‌های اسمی برحسب «درصد توافق مشاهده‌شده»^۱ یا ارائه کرده است.

$$PAO = 2M / (n1 + n2)$$

در فرمول بالا، M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار می‌باشد. n1 و n2 به ترتیب تعداد تمامی موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. مقدار PAO بین صفر (عدم توافق) و یک (توافق کامل) است و اگر از ۰/۷ بزرگ‌تر باشد، مطلوب است. برای محاسبه‌ی پایایی، نویسنده ابتدا کدگذاری متون مصاحبه را یک‌بار با مطالعه‌ی سطر به سطر و به‌صورت دستی و به‌منظور اطمینان بیشتر یک‌بار هم این کدگذاری را با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA انجام داده است. در گام بعدی، متون مصاحبه و بیانات مقام معظم رهبری در اختیار یک پژوهشگر دیگر قرار داده شد و ایشان نیز مطابق با توضیحات ارائه‌شده، یک‌بار دیگر متون را کدگذاری نمودند. بعد از اتمام کدگذاری در این دو مرحله، برای محاسبه‌ی پایایی، نتایج کدگذاری‌ها با یکدیگر مقایسه شد:

$$PAO = 2 \times 81 / (87 + 81) = 0.96$$

پاسخ نتیجه‌ی محاسبه برای پژوهش حاضر که ۰/۹۶ محاسبه شد، نشان می‌دهد مضامین از پایایی (قابلیت اعتبار) بالایی برخوردارند. به‌منظور افزایش روایی، قواعد مصاحبه شامل چگونگی آغاز مصاحبه و نحوه پرسش‌ها تدوین و در طول مصاحبه‌ها، هدایتگر نویسنده بود تا مانع پراکنده‌گویی در مصاحبه‌ها شود، همچنین با مشخص نمودن محورهای اصلی مصاحبه و آزادی عمل نگارنده برای طرح سؤالات خود، روایی پژوهش نیز حفظ شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد هدف اصلی این مقاله، تبیین اقدامات انجام‌شده در راستای حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران در نظام اندیشگی نخبگان، مدیران و فرماندهان مرتبط با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون است. پس از کدگذاری متون مصاحبه‌های انجام‌شده در نهایت، ۸۱ مضمون پایه و ۸ مضمون سازمان‌دهنده «سازمانی» (تشکیل سازمان‌ها و ...)، «حقوقی» (تصویب قوانین و ...)،

«تجهیزاتی» (ساخت یا خرید تجهیزات موردنیاز و ...)، «سیاستی» (تصویب سیاست‌های کلی و ...)، «رویکردی» (تدابیر مقام معظم رهبری، تغییر نگاه و مسیر حرکت و ...)، «عملیاتی» (فعالیت‌های میدانی مرتبط با پیشگیری یا مقابله با ناآرامی)، «مدیریتی» (فعالیت‌های معطوف به انتصابات و یا به‌کارگیری افراد و ...) و «مطالعاتی» (فعالیت‌های پژوهشی و ...)، استنتاج و دسته‌بندی شدند که در قالب جداول زیر ارائه شده‌اند:

جدول ۴: نمونه به دست آوردن مضامین از مصاحبه‌ها

مضمین پایه‌ای	مضمین سازمان‌دهنده	نمونه نقل قول
تشکیل کمیته‌های انقلاب اسلامی	سازمانی	اولین ارگانی که بلافاصله بعد از انقلاب اسلامی برای حفظ انقلاب تشکیل شد کمیته‌های انقلاب اسلامی بود که از ۲۳ بهمن ۵۷ اعلام موجودیت کرد و با یک خاستگاه مردمی گسترده بسیاری از توطئه‌های ضدانقلاب را خنثی و مأموریت‌های انتظامی و انقلابی را بر عهده گرفت.
تلاش پلیس برای کاربست رویکردهای پیشرفته از جمله در مدیریت ناآرامی‌ها مانند رویکرد جامعه‌محور	رویکردی	در واقعه ۱۸ تیر... آقای... با بنده تماس گرفته و گفتند مجوز صادرشده؛ اما شما همچنان تدبیر کنید تا مشکلی ایجاد نشود. یک ماه شبانه‌روزی صبوری کردیم و فحش خوردیم. در همین راستا آن روزها اقدامات فراوانی برای جمع شدن موضوع انجام شد و برای مثال دانشجویان را جمع کردم گفتم براساس این مجوز محدودیتی برای ورود دانشگاه را ندارم، ما یک ماه است اینجا مانده‌ایم چون قبول نداریم باید با شما برخورد شود؛ زیرا شما جوانان و سرمایه کشور هستید، افراد خاطی تحت هر شرایطی تحرکاتی را انجام می‌دهند، صف شماها از هنجارشکن‌ها و متخلف‌ها جداست از شما خواهش می‌کنم کمک کنید این موضوع را جمع کنیم... هنر بنده این بود که این آشوبگران را دانشجویان جدا می‌کردم. شب‌های آخر که دانشجویان در خوابگاه‌ها مستقر شدند، افرادی می‌آمدند در خوابگاه‌ها به دانشجویان فحش می‌دادند و آن‌ها را تحریک می‌کردند که بیرون بیایند و دانشجویان می‌گفتند

مضمین پایه‌ای	مضمین سازمان‌دهنده	نمونه نقل قول
تلاش پلیس برای کار بست رویکردهای پیشرفته از جمله در مدیریت ناآرامی‌ها مانند رویکرد جامعه‌محور	رویکردی	آقای ... بیرون ایستاده و ما خاطرم‌ان جمع است. یک ماه در شرایطی که مجلس تحصن کرده، دولت استعفا داده، معترضان به دانشگاه حمله کردند ما آرامش را حفظ کرده و اجازه ندادیم قطره خونی ریخته شود.
تأکید بر پیش‌بینی و پیشگیری از ناآرامی	رویکردی	هر روز مأموریت‌های ذاتی ناجا سخت‌تر از گذشته می‌شود از این رو بایستی با استفاده از فناوری، دانش روز و ظرفیت‌های موجود قدرت پیش‌بینی و پیشگیری را بالا ببریم.

جدول ۵. نمونه به دست آوردن مضامین از بیانات مقام معظم رهبری

مضمین پایه‌ای	مضمین سازمان‌دهنده	نمونه بیانات
تأکید مقام معظم رهبری بر نقش مردم در خاتمه‌بخشی به ناآرامی‌ها	رویکردی	«فتنه ۸۸ ... با ... برخوردهای گوناگون سیاسی و امنیتی و این‌ها حل نمی‌شد؛ یک حرکت عظیم مردمی لازم داشت؛ که این حرکت، حرکت ۹ دی بود؛ آمدند بساط فتنه و فتنه‌گران را در هم پیچیدند.» (۱۳۹۰/۳/۱۴)
تأکید مقام معظم رهبری بر هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و ارزیابی مبتنی بر شاخص‌های نهادهای امنیتی	رویکردی	برای ایجاد امنیت باید هدف‌گذاری کنید؛ بر اساس هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی کنید؛ بر اساس برنامه‌ریزی، عمل کنید؛ بعد عمل خودتان را اندازه‌گیری کنید؛ آن هم نه اندازه‌گیری زبانی، بلکه اندازه‌گیری با شاخص. (۱۳۷۹/۱۱/۲۵)

جدول ۶. فعالیت‌های مهم انجام‌شده در زمینه مقابله با ناآرامی‌ها در دوره‌های مختلف

مضمون فراگیر	دوره	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای
فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها	دوره اول: از ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸	سازمانی	تشکیل کمیته‌های انقلاب اسلامی - ۲۳ بهمن ۱۳۵۷
		سازمانی	تشکیل شورای عالی دفاع - فروردین ۱۳۵۸
		سازمانی	تشکیل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی - ۲ اردیبهشت ۱۳۵۸
		سازمانی	شکل‌گیری ستاد خبری - ۱۳۵۸
		سازمانی	تشکیل بسیج - ۵ آذر ۱۳۵۸
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون احزاب - ۱۳۶۰
		سازمانی	تشکیل قرارگاه حمزه سیدالشهدا - ۱۳۶۱
		رویکردی	تأکید امام (ره) بر وحدت شیعه و سنی - ۱۳۶۱/۵/۲۵
		سازمانی	تشکیل وزارت اطلاعات - ۱۳۶۲
		سازمانی	ایجاد شورای امنیت کشور - ۱۳۶۲
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور - ۱۳۶۲/۶/۸
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون مطبوعات - ۱۳۶۴
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر محرومیت‌زدایی - ۱۳۶۸/۴/۳
		عملیاتی	شناسایی خانه‌ها و تشکیلات تیمی منافقان و برخورد خشن با آن‌ها و تجزیه‌طلبان
		رویکردی	همکاری و همیاری با مردم مناطق گرفتار ناآرامی مانند استان‌های مرزی
		رویکردی	تأکید بر مقابله با ناآرامی
دوره دوم: از ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶	سازمانی	ایجاد شورای عالی امنیت ملی - ۱۳۶۸	
	سازمانی	شکل‌گیری نیروی انتظامی از ادغام شهرداری، ژاندارمری و کمیته انقلاب اسلامی با هدف تأمین امنیت داخلی، هماهنگی و مدیریت بهتر و بیشتر نیروهای سه‌گانه - ۱۳۷۰	
	حقوقی-قانونی	تصویب قانون مجازات اسلامی - ۱۳۷۰	

مضمون فراگیر	دوره	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای
فعالیت‌های انجام شده برای مقابله با ناآرامی‌ها	دوره دوم: از ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶	سازمانی	شکل‌گیری نیروهای یگان‌های ویژه (گردان‌های عاشورا و الزهرا) پس از ناآرامی‌های سال ۱۳۷۱ مشهد و تعریف وضعیت‌های امنیتی سفید، خاکستری و زرد و قرمز
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر عدالت اجتماعی - ۱۳۷۲/۵/۱۲
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر رفاه عمومی - ۱۳۷۲/۵/۱۲
		سازمانی	تشکیل قرارگاه ثارا... - ۱۳۷۴
	دوره سوم: از ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴	رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر قانون‌گرایی - ۱۳۷۶/۹/۵
		رویکردی	دستور مقام معظم رهبری به پیگیری مسببان قتل‌های زنجیره‌ای و حمایت هم‌زمان از ودجا - ۱۳۷۶/۱۰/۱۹
		اصلاحی‌سازمانی	بازنگری و اصلاح ستاد خبری واجا - ۱۳۷۷
		رویکردی	تعیین تکلیف در مورد نتیجه انتخابات مجلس ششم - ۱۳۷۸
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر برخورد با درایت و قدرت با آشوبگران - ۷۸/۴/۲۲
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و ارزیابی مبتنی بر شاخص‌های نهادهای امنیتی - ۱۳۷۹/۱۱/۲۵
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون اصلاح قانون مطبوعات - ۱۳۷۹
		عملیاتی	بازنگری در وضعیت‌های مرتبط با ناآرامی (تعریف وضعیت‌های عادی، انتظامی و امنیتی)
عملیاتی	ارتقای سطح آموزش نیروهای انتظام‌بخش (ناجا)		
مطالعاتی	انجام مطالعات و تحقیقات امنیتی و تهیه و تصویب طرح‌ها و اسناد مربوطه و پیوست‌های اطلاعاتی در ناجا، سپاه و واجا		
رویکردی	مذاکره (به‌عنوان مزیت) با گروه‌ها و سران مخالف		
رویکردی	تأکید بر پیش‌بینی و پیشگیری از ناآرامی		
سازمانی	راه‌اندازی مرکز فرماندهی و کنترل ناجا - ۱۳۸۰		

مضمون فراگیر	دوره	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای
فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها	دوره سوم: از ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴	رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر امنیت همه‌جانبه - ۱۳۸۰/۲/۲۸
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر مبارزه با فقر، فساد و تبعیض - ۱۳۸۱/۴/۲۶
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون حقوق شهروندی - ۱۳۸۳
	دوره چهارم: از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲	سیاستی	تصویب سیاست‌های کلی نظام در خصوص وحدت و همبستگی ملی - ۱۳۸۴
		عملیاتی	طراحی و ایجاد دکترین دفاع مسطح و موزاییکی از سوی نرسا - ۱۳۸۶
		سیاستی	تهیه و تصویب سیاست‌های کلی در بخش امنیت ملی در ۵ حوزه - ۱۳۸۶
		سازمانی	ایجاد مرکز رصد و پایش فضای مجازی در سپاه - ۱۳۸۶
		سازمانی	ایجاد پلیس فتا در ناجا - ۱۳۸۷
		عملیاتی	راه‌اندازی گشت‌های عملیاتی - ۱۳۸۷
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر وحدت مذاهب - ۱۳۸۸/۲/۲۲
رویکردی		تأکید مقام معظم رهبری بر قومیت‌ها به‌عنوان فرصت - ۱۳۸۸/۲/۲۲	
سازمانی		تبدیل معاونت اطلاعات سپاه به سازمان اطلاعات - ۱۳۸۸	
حقوقی-قانونی		تصویب قانون جرائم رایانه‌ای - ۱۳۸۸	
مدیریت و جمع‌آوری دیش‌های ماهواره (به‌عنوان ابزار سازمان‌دهنده به آشوبگران)	رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر ممنوعیت حرکت‌های خودسرانه - ۱۳۸۸/۱۰/۱۹	
	عملیاتی		

مضمون فراگیر	دوره	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای
فعالیت‌های انجام شده برای مقابله با ناآرامی‌ها	دوره چهارم: از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲	عملیاتی	مدیریت و قطع ارتباطات تلفن‌های همراه (به‌عنوان ابزار سازمان‌دهنده به آشوبگران)
		عملیاتی	مدیریت و قطع اینترنت به‌ویژه بر روی گوشی‌های همراه (به‌عنوان ابزار سازمان‌دهنده به آشوبگران)
		عملیاتی	دستگیری رهبران و سران ناآرامی (بی‌سر کردن)
		عملیاتی	پیش‌دستی در گرفتن فضا و مکان از آشوبگران (استقرار گسترده پلیس در خیابان‌ها)
		عملیاتی	بازداشت ارادل‌واو باش به‌عنوان لایه اول آشوب‌ها در راستای پیشگیری
		رویکردی	تلاش پلیس برای کاربست رویکردهای پیشرفته از جمله در مدیریت ناآرامی‌ها مانند رویکرد جامعه‌محور
		مدیریتی	استفاده از نیروهای نظامی در مدیریت‌های امنیتی کشور
		مدیریتی	به‌کارگیری نخبگان (دارای پایگاه مردمی) دور از مشاغل رسمی در مشاغل حاکمیتی
		عملیاتی	اشراف (سوارشدن) بر گروه‌های معاند مانند منافقان و ...
		عملیاتی	نصب دوربین‌های کنترلی و استفاده از دوربین‌های سازمان‌های شهری برای اهداف امنیتی
		سازمانی	ایجاد قرارگاه امنیتی امام علی (ع) در سطح گردان - ۱۳۹۰
		سازمانی	ایجاد قرارگاه اطلاعاتی سلمان (۴) در ناجا - ۱۳۹۰
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر نقش مردم در خاتمه‌بخشی به ناآرامی‌ها - ۱۳۹۰/۳/۱۴
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر شناسایی سناریوهای دشمن و مقابله با آن‌ها - ۱۳۹۰/۳/۸
حقوقی-قانونی	تصویب قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز - ۱۳۹۰		

مضمون فراگیر	دوره	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ای
فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها	دوره چهارم: از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲	سیاستی	تصویب و ابلاغ سیاست‌های کلی آمایش سرزمینی - ۱۳۹۰
	دوره پنجم: از ۱۴۰۰ تا ۱۳۹۲	سازمانی	راه‌اندازی یگان‌های سواران و ضداعتشاش در یگان ویژه ناجا - ۱۳۹۳
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون تعیین حریم حفاظتی - امنیتی اماکن و تأسیسات کشور - ۱۳۹۳
		تجهیزاتی	طراحی و ساخت تجهیزات بازدارنده در یگان ویژه ناجا - ۱۳۹۴
		سیاستی	تصویب و ابلاغ سیاست‌های کلی انتخابات - ۱۳۹۵
		اصلاحی حقوقی	بازنگری در قانون احزاب - ۱۳۹۵
		حقوقی-قانونی	تصویب قانون جرم سیاسی - ۱۳۹۵
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری بر کنترل فضای مجازی - ۹۶/۳/۲۲
		حقوقی-قانونی	تصویب دستورالعمل تشکیل یگان‌های حفاظت در دستگاه‌های اجرایی - ۱۳۹۶
		رویکردی	تأکید مقام معظم رهبری برداشتن برنامه‌های تهاجمی در جنگ اطلاعاتی - ۹۷/۱/۲۹
		عملیاتی	راه‌اندازی فرارگاه تحول و تحرک در ناجا - ۱۳۹۹
	عملیاتی	اخذ اثرانگشت از دستگیرشدگان با هدف جلوگیری از مشارکت در ناآرامی‌ها	
	عملیاتی	ارسال پیامک برای صاحبان خودروهای حاضر در مناطق آشوب	
	رویکردی	عفو و بخشش دستگیرشدگان	
رویکردی	ساخت و کاربست نرم‌افزارها برای پیش‌بینی ناآرامی‌ها		

جدول ۷. تحلیل فعالیت‌های انجام شده

ماهیت اقدام دوره	سازمانی	جهتی	تجهیزاتی	سیاستی	رویکردی	عملیاتی	مدیریتی	مطالعاتی	جمع
دوره اول: از ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸	۸	۳	-	-	۴	۱	-	-	۱۶
دوره دوم: از ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶	۴	۱	-	-	۲	-	-	-	۷
دوره سوم: از ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴	۲	۲	-	۱	۹	۲	-	۱	۱۷
دوره چهارم: از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲	۵	۲	-	۲	۶	۱۰	۲	-	۲۷
دوره پنجم: از ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰	۱	۴	۱	۱	۴	۳	-	-	۱۴
جمع	۲۰	۱۲	۱	۴	۲۵	۱۶	۲	۱	۸۱
درصد	۲۴/۷	۱۴/۸	۱/۲۳	۴/۹۴	۳۰/۸۶	۱۹/۷۵	۲/۴۶	۱/۲۳	۱۰۰/۱

بر مبنای اطلاعات مندرج در جدول بالا می‌توان تحلیل‌های زیر را ارائه نمود:

در مقطع نخست، بیشترین تأکید بر سازمان/نهادسازی بوده است. تشکیل کمیته، سپاه پاسداران، بسیج و قرارگاه حمزه سیدالشهدا (ع) و ... با توجه به وقوع انقلاب و نبود تشکیلات انتظام‌بخش و شرایط کشور، اقدامی بسیار لازم و ضروری بوده است. توجه به تأسیس وزارت اطلاعات، حاکی از اهمیت مقوله اطلاعات در حکمرانی امنیتی است.

این دوران با راه‌اندازی ۸ سازمان/نهاد، در بین سایر ادوار، رکورددار است. در مقطع دوم نیز اقدامات تأسیسی مانند ایجاد دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی (به‌منظور سیاست‌گذاری‌های دفاعی - امنیتی و هماهنگی فعالیت‌های سیاسی، اطلاعاتی و ... و مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی)، تشکیل نیروی انتظامی و قرارگاه ثارا... از دیگر تلاش‌های انجام‌شده برای بهینه‌سازی حکمرانی امنیتی در کشور بود. در دوره سوم، تدابیری از سوی مقام معظم رهبری صادر و برخی رویکردها برای مقابله با ناآرامی‌ها مطرح شد و یا تغییر کرد.

در مقطع چهارم، حکمرانی امنیتی در کشور به واسطه تدابیر عملیاتی، راهبری گردید. اقداماتی مانند دستگیری رهبران و سران ناآرامی، بازداشت ارادل و اوباش به‌عنوان لایه اول آشوب‌ها در راستای پیشگیری و ... از جمله این موارد است. در دوره پنجم نیز متناسب با مقتضیات اجتماعی، رویکردهایی نوین مانند «ضرورت کاربست نرم‌افزارها برای پیش‌بینی ناآرامی‌ها» مطرح شد.

بیشترین اقدامات در اقدامات مربوط به دوره چهارم است؛ مقطعی که ناآرامی سال ۱۳۸۸ کشور را به آشوب کشاند. نکته دیگر آنکه، بیشترین فعالیت‌ها دارای ماهیت رویکردی (معادل حدود ۳۱ درصد) است که نشان از نقش‌آفرینی تعیین‌کننده مقام معظم رهبری دارد. فعالیت‌های سازمانی (معادل حدود ۲۵ درصد) و عملیاتی (معادل حدود ۲۰ درصد) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. تحلیل بدبینانه این آمار، نشان از تمرکز کمتر حکمرانی امنیتی بر پیش‌بینی و پیشگیری است. از نتایج چنین وضعیتی، احتمال امنیتی کردن امور خواهد بود. نوع دیگر تحلیل آنکه، حکمرانی امنیتی در جمهوری اسلامی، بیشتر در شرایط مواجهه با تهدیدات فزاینده شکل گرفته است و سازمان‌سازی‌ها پاسخ طبیعی به چنین شرایطی است. روند افزایشی فعالیت‌ها از ۱۶ مورد در دوره‌ی نخست به ۲۷ فعالیت در دوره چهارم، مؤیدی برای مطلب است.

گفتنی است اگر به «اقدام مطالعاتی» تنها در دوره سوم اشاره‌شده به این معنا نیست که در سایر مقاطع نبوده است؛ بلکه منظور آن است که از مقطع سوم به بعد، امنیت‌پژوهی به‌گونه‌ای جدی، علمی و سازمان‌یافته در دستور کار نهادهای متولی قرار گرفت. نکته دیگر آنکه از اواسط دهه ۱۳۸۰ تا به امروز، نگاه جامع‌تری نسبت به حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها حاکم بوده است. توجه به ۶ نوع فعالیت و انجام اقداماتی در هر یک از این حوزه‌ها، گواهی در این زمینه است. انجام اقداماتی مبتنی بر یافته‌های تجربی و دانش آموخته‌شده در خلال دوران گذشته، از دیگر ویژگی‌های این دوره است، همچنین توجه به اهمیت فزاینده فضای مجازی، دلیل دیگر این مدعا است.

نتیجه‌گیری

هدف این مقاله شناخت و برشماری فعالیت‌های انجام‌شده در راستای حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها بود. برای تحقق این هدف، نویسندگان پس از ارائه مباحث مقدماتی، مفاهیم مهم تحقیق را تعریف و در ادامه مطالبی در حکمرانی امنیتی و مراحل آن و نیز سیر تاریخی - تحلیلی ناآرامی‌ها در کشور بیان کرد. در ادامه نیز با استفاده از اسناد و

مدارک موجود، بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری و نیز دانش و تجربه فرماندهان مدیران مرتبط، مهم‌ترین فعالیت‌های انجام‌شده برای مقابله با ناآرامی‌ها را احصا نمود. یافته این مقاله آن است که ساختارها و سیاست‌های هماهنگ‌کننده درون و بین‌بخشی سازمان‌های انتظام‌بخش، کمتر مورد توجه بوده است که این مسئله، سبب عدم ایجاد هم‌افزایی و کاهش بهره‌وری خواهد بود.

دیگر خروجی این مقاله آن است که مدیریت اطلاعاتی در حکمرانی امنیتی نیاز به فعالیت‌هایی از جنس سازمانی، حقوقی و ... دارد.

در دوران حاکمیت توسعه اقتصادی (دوره دوم)، حکمرانی امنیتی برای انجام فعالیت‌هایی جهت مقابله با ناآرامی، کمتر مورد توجه بوده است، به نظر می‌رسد در این مقطع، دولت در اذهان مردم، دارای هیمنه خاصی بوده و اعتراض به عملکردها و سیاست‌ها ... مورد توجه گروه‌های اجتماعی نبوده است.

دیگر یافته این نوشتار آن است که جز برخی فعالیت‌های سازمانی مانند ایجاد کمیته، سپاه و بسیج در دوره نخست، در سایر مقاطع، فعالیت‌های رویکردی مانند «همکاری و همیاری با مردم مناطق گرفتار ناآرامی مانند استان‌های مرزی»، «تأکید مقام معظم رهبری بر عدالت اجتماعی»، «تأکید مقام معظم رهبری بر قومیت‌ها به‌عنوان فرصت»، «تأکید مقام معظم رهبری بر ممنوعیت حرکت‌های خودسرانه»، «تلاش پلیس برای کاربست رویکردهای پیشرفته از جمله در مدیریت ناآرامی‌ها مانند رویکرد جامعه‌محور»، «تأکید مقام معظم رهبری بر نقش مردم در خاتمه‌بخشی به ناآرامی‌ها» و «عفو و بخشش دستگیرشدگان» بیشتر در راستای «دکترین مردمی‌سازی امنیت» حکمرانی امنیتی بوده است.

از یافته‌های مهم این مقاله آن است که فعالیت‌های معطوف به آموزش‌دهی به مسئولان و متولیان حکمرانی در سطح استان‌ها و شهرستان‌ها و حتی نیروهای میدانی (به جز نیروهای ویژه ناجا و سپاه) باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

همان‌گونه که گفته شد از جمله شروط موفقیت حکمرانی امنیتی، کاربست ابزارهای اجباری و اقناعی و اعمال کارکردهای نهادسازی و حل تعارضات است. بر مبنای آنچه بیان گردید در بین ابزارها، باید بر ابزارهای اقناعی بیشتر تأکید شود و در زمینه کارکردها نیز توجه مناسبی به نهادسازی شده و کارکرد رفع تعارضات کمتر مدنظر بوده است، البته به‌نظر می‌رسد متولی اصلی این کارکرد، دولت است.

گرایش به تهیه و بهره‌گیری از نرم‌افزارهای پیش‌بینی به معنای افزایش فزاینده متغیرهای دخیل در وقوع ناآرامی‌ها و روشن شدن اهمیت پیش‌بینی و پیشگیری در برابر مرحله مقابله است.

به نظر نویسندگان، تهیه منظومه اسناد بالادستی مرتبط به هم و یکپارچه مانند دکترین‌ها، سیاست‌ها و راهبردها در سطوح گوناگون، به‌منظور تنظیم‌گری حکمرانی امنیتی باید در دستور کار سازمان‌های انتظام‌بخش قرار گیرد.

پیشنهاد می‌شود از آنجا که بدون تردید، فهرست فعالیت‌ها به‌ویژه اقداماتی که دارای طبقه‌بندی بوده و به‌صورت عام منتشر نشده‌اند، بیشتر از موارد اشاره شده است، سازمان‌های متولی، آن فعالیت‌ها را نیز شناسایی و احصا نمایند، همچنین شناسایی متولیان مقابله با ناآرامی (فرماندهان و مدیران) حداقل در سطح استانی و مناطق درگیر ناآرامی و انجام مصاحبه‌های عمیق با آن‌ها به‌منظور کسب دانش و تجربیات اندوخته آن‌ها، اقدام بسیار مؤثری در ارتقای کیفیت خط‌مشی‌گذاری‌ها و عملکردها خواهد بود. احصای فعالیت‌های انجام‌شده در مراحل تولید و بازتولید امنیت، اقدامی بسیار ضروری و مکمل این پژوهش خواهد بود.

منابع

فارسی

- امام خامنه‌ای، سیدعلی. بیانات. قابل دسترسی در وبگاه Khamenei.ir.
- بازرگان هرندی، عباس. (۱۳۹۷). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته: رویکردهای متداول در علوم رفتاری. تهران: انتشارات دیدار.
- جعفری ولدانی، اصغر. (۱۳۶۷). بررسی اختلافات مرزی ایران و عراق. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- درویشی، فرهاد. (۱۳۸۵). جنگ ایران و عراق: پرسش‌ها و پاسخ‌ها. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
- درویشیان، اشرف‌علی. (۱۳۷۸). سی و دو سال مقاومت در زندان‌های شاه: خاطرات صفرخان (صفر قهرمانیان). تهران: نشر چشمه.
- رضایی، مهدی. نخجوانی، نرگس. (زمستان ۱۳۹۹). «حکمرانی امنیت ملی در پرتو نظریه قضایی‌سازی سیاسی: بهینه‌سازی نقش قوه قضائیه در حکمرانی امنیت ملی». فصلنامه مطالعات راهبردی. سال بیست و سوم. شماره ۹۰.
- صدرانیا، حسن. (زمستان ۱۳۹۹). «ارزیابی نقش شورای امنیت کشور در ساختار حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه مطالعات راهبردی. سال بیست و سوم. شماره ۹۰.
- عسگری، محمود. (۱۳۹۹). تحلیل ناآرامی‌های مهم اجتماعی در چهار دهه اخیر و سناریوهای ناآرامی‌های احتمالی آینده

و الگو مدیریت آن. رساله دکتری. دانشکده امنیت ملی. دانشگاه عالی دفاع ملی.

کلانتری، فتح‌الله. خزلی، اکبر. (تابستان ۱۳۹۹). «نقش مؤلفه‌های قدرت ملی در تحقق متعالی حکمرانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه آفاق امنیت. دوره ۱۳. شماره ۴۷.

گلشنی، علیرضا. شیرودی، مرتضی. رشیدی‌زاده، بهنام. (پاییز و زمستان ۱۳۹۷). «گونش‌شناسی جریانهای تروریستی دهه ۱۳۶۰ و پیامدهای آن بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران». پژوهشهای سیاست اسلامی. سال ششم. شماره چهاردهم.

یزدخواستی، بهجت. پناهی، محمدحسین. مهری، کریم. (بهار و تابستان ۱۳۹۳). «سیاست‌گذاری قومی مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری: تحلیل تماتیک». دوفصلنامه علمی پژوهشی مطالعات قدرت نرم. ۴ (۱۰).

انگلیسی

Azadi, P. (2019). "Governance and Development in Iran". Working Paper. No 8. Stanford Iran 2040 Project, Stanford University.

Bevir, Mark, Hall, Ian. (2013). "The Rise of Security Governance". In Mark Bevir, Oliver Daddow, Ian Hall. (edi). *Interpreting Global Security*. New York: Routledge.

Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. CA: Sage

Braun, Virginia. Clarke, Victoria. (2006). "Using Thematic Analysis in Psychology" *Qualitative Research in Psychology*. 3 (2.)

Christensen, Tom. Læg Reid, Per. (2019). "Organizing for Societal Security and Crisis Management: Governance Capacity and Legitimacy: Governance Capacity and Legitimacy". In: *Societal Security and Crisis Management*. University of oslo .

Daase, Christopher. Friesendorf, Cornelius. (2010). "Security governance and the problem of unintended consequences". In: Christopher Daase and Cornelius Friesendorf (Edi). *Rethinking Security Governance*. New York: Routledge.

Hameiri, Shahar. Jones, Lee. Sandor, Adam. (Oct 2018). "Security Governance and the Politics of State Transformation: Moving from Description to Explanation". *Journal of Global Security Studies*. Vol 3. Issue 4 .

Hufty, M. (2011). *Investigating Policy Processes: The Governance Analytical Framework*. In: U, Wesmann & H. Hurni. (eds). *Research for Sustainable Development: Foundations, experiences, and perspectives*. Geneva: Geographica Bernensia .

Jessop, Bob. (2003). "Governance and Metagovernance: On Reflexivity, Requisite Variety, and Requisite Irony". In: Henric P. Bang (edi). *Governance as social and Political Communication*. Manchester: Manchester University Press.

Krahmann, Elke. (2003). "Conceptualizing Security Governance". *Cooperation & Conflict*. Vol 38. No 1 .

Liao, Danzi. (2012). "Security Governance: An Alternative Paradigm?". *International Journal of Social Science and Humanity*. vol. 2. No. 1

Potůček, Martin. (2006). *Strategic Governance in Central and Eastern Europe: From Concepts to Reality*. Annotation of A Paper Submitted to The 14th Nispacee Annual Conference. available at: <https://www.nispa.org>

Sperling, James. (August 2010). "The Post-Westphalian State, National Security Cultures, and Global Security Governance". *EU-GRASP Working Papers*. No 15.

Webber, Mark. Croft, Stuart. Howorth, Jolyon. Terriff, Terry. Krahmann, Elke. (2004). "The Governance of European Security". *Review of International Studies*. 30.

